

Opettaminen esiintymisenä

Olen viime vuosien aikana opettanut viidessä eri oppilaitoksissa erimittaisissa tuntiopettajan tehtävissä. Pääasiassa olen opettanut nykyteatterin teoriaa, esitystutkimusta ja performanssia. Esiintyjänä olen miettinyt usein myös opettamista esiintymisenä.

Opettaminen vallankäytön paikkana

Vaihdoin lapsena usein koulua, peruskoulun kävin neljässä eri koulussa, luokanvalvojat vaihtuivat usein ja myös lukion suoritin useammassa eri koulussa. Lukion jälkeen olen opiskellut viidessä eri koulussa, joissa kussakin on ollut kymmeniä opettajia ja luennoitsijoita lukukaudessa. Karkeasti laskien olen kuunnellut elämäni aikana ainakin kolmea sataa opettajaa ja luennoitsijaa. Siitä huolimatta en muista, että olisin useinkaan ajatellut opettajia henkilökohtaisesti, ennemminkin opettajat olivat kuin luonnonvara tai sää, jonkinlainen itsestänselvyys, joka ilmestyy jostain, tekee sen mitä tekee ja katoaa takaisin jonnekin mystiseen. En usko, että koskaan ajattelin opettajiani ihmisinä, jotka suunnittelevat tuntejaan puolen yön jälkeen, jännittävät luokan eteen astuessaan, kokisivat mitään emotionaalista luokan edessä ollessaan tai muistaisivat minut luokasta lähdettyään.

Yritin tehdä listan kaikista niistä opettajista, joiden tunneilla olen ollut. Listasta tuli surkea, suurimman osan nimiä en muista.

Opettajat, jotka ovat jääneet selvimmin mieleeni, ovat niitä, jotka ovat ylittäneet provosoitumiskynnykseni. Yliopistolta muistan Janne Kuusen, joka piti älykkäitä, maanisia useamman tunnin monologeja kävellessä luokan edessä vilkaisematta opiskelijoihinsa ja julisti ylimielisesti, ettei koskaan pyydä opiskelijoita kirjoittamaan esseitä, koska ne ovat täynnä hölynpölyä, vaan testaa kaikki oikein/väärin lomakkeilla. Muistan ylä-asteen englanninkielen opettajan Suhin, joka ei sallinut myöhästyneiden tulla luokkaan. Muistan ala-asteen kuvaamataidon opettajan Leitsun, jonka mielestä jäätelömaalaukseni ei ollut kyllin hyvä, vaan hän alkoi maalata itse sen päälle. Muistan opettamisen lähinnä vallankäytön paikkana.

Opettaminen esiintymisenä

Astuessani itse luokan eteen toivon, että olisin tarkkailut opettajiani paremmin, ihmisinä ja esiintyjinä.

Opettaessani ensimmäisiä kertoja, yli kymmenen vuotta sitten, olin hämmentynyt kävellessäni luokan eteen, joista osa oli vanhempia kuin itse olin. Tunsin miten opiskelijat tuijottivat minua: he katsovat minua kuin Opettajaa. Kylmät väreet menivät pitkin selkääni.

Opettajan paikalta puhuminen on erityislaatuinen paikka. Miten helppoa on sanoa asia vähän tiukemmin tai vakuuttavammin, kuunnella hiljaisuutta luokassa ja todeta, että auktoriteetti toimii. Illalla kotona vihasin itseäni, en todellakaan halunnut opettajaksi enkä ainakaan auktoriteetiksi.

Vasta myöhemmin olen oivaltanut mitä kaikkea opettamiseen liittyy ja mitä kaikkea se mahdollistaa. Ensinnäkin opettaminen on *esiintymistä* mitä suurimmassa määrin. Se on puhetta, tarinan kerrontaa, rytmitystä, taukoja, hymähdyksiä, kuuntelemista ja keskeyttämistä. Se on eleitä, ruumiin kieltä, kohti tai ohi katsomista, katseen kohteena olemista, tilan ottamista ja antamista ja asennetta. Toiseksi opettaminen on *vaikuttamista*. Se on paikka, jossa valtaa voi käyttää kaikkeen siihen, mihin itse uskoo, mitä pitää tärkeänä ja minkä soisi muidenkin jakavan.

Kolmanneksi, ennen kaikkea, opettaminen on *suhteessa olemista*. Opettaminen on keskustelua ja jakamista ja yhteisiä oivalluksia. Opettamisen haasteet ovat paljolti samoja kuin haasteet osallistavaa esitystä tehdessä, kuinka saada ihmiset mukaan ja kuinka jakaa.

Mietin esiintymistä opettajana paljon useammin jälkeenpäin kuin esiintymistä näyttämöllä. Luinko tilanteita oikein, kuuntelinko tarpeeksi ja erotinko oleellisen turhasta. Opettamistilanne on paljon enemmän auki, kuin perinteinen esiintymistilanne. Vaikka olenkin luokan edessä, tilannetta eivät sido samanlaiset säännöt kuin esiintymistä taidekontekstissa, sen konventio on eri. Näyttämöllä minä puhun, yleisö on hiljaa. Opettaessakin puhumisvastuu on pääasiassa minulla, mutta on itsestä kiinni, kuinka paljon puhumista avaa keskusteluksi.

Näyttämöllä huomio kohdistuu enimmäkseen ennalta harjoiteltuihin tapahtumiin. Opetustakin suunnitellaan, kovasti, mutta viime kädessä tilanne on aina alisteinen ryhmälle ja ryhmädynamiikalle, erilaisille keskittymiskyvyille ja erilaisille intresseille.

Tilanne luokassa. Muutaman viikon opetuksen jälkeen tapahtui jotain, takariviltä pari nuorta miestä siirtyy eteen istumaan. He tuijottavat minua. Se on kiusallista. Olen enemmän katseen kohteena kuin koskaan elämässäni. Poikien paikanvaihto ja asenne saa luokan edustan muuttumaan korostuneesti näyttämöksi ja minut esiintyjäksi tavalla, jota en osannut odottaa. Menkää takaisin takariviin, tekisi mieleni sanoa, mutten voi. Pyörittelen hämmentyneenä kaukosäädintä kädessäni saamatta laitteita toimimaan ja joku oppilaista tulee taas, ottaa säätimen kädestäni ja säätää videotykin asetukset kohdalleen. Sähköpostiviestissään esseetä jättäessään toinen eturivin pojista pahoittelee esseiden myöhästymistä ja lupaa tarjota kaljat, jos satumme joskus samaan baariin.

Toinen tilanne, toinen luokka. Kesken puhumisen ajatus katkeaa, huomaan sekoilevani enkä osaakaan selittää asiaa ja pahoittelen sitä ääneen. Edessä istuva opiskelija, joka on koko tunnin näyttänyt keskittyvän enemmän tietokoneeseensa kuin tilanteeseen, kohottaa äkkiä päätään ja sanoo: ”Älä huoli, ihan hyvin sä tota vedät”

Esityksessä sitä on ikään kuin valmiimpi olemaan katseen kohteena kuin opetustilanteessa. Koska en itse muista katsoneeni opettajiani mitenkään erityisesti, minulle tuli yllätyksenä se intensiivinen katsominen, jota luokkatilanne saattaa tuottaa.

Jos tekniikka pettää näyttämöllä kesken esityksen, sitä on enimmäkseen ihan yksin. Opettaessa on taas usein on ollut tilanteita, joissa opiskelijat ovat tulleet minua vastaan, auttaneet teknisissä säädöissä tai ehdottaneet ajatuksenkululle uusia reittejä. Harvemmin kukaan kannustaa kesken esityksen. En myöskään muista, että kukaan tuntematon yleisön joukosta olisi koskaan halunnut tarjota minulle kaljaa esityksen jälkeen siksi että oli myöhässä, tai muuten vain.

Opettamisen henkilökohtaisuudesta

Jos nuorempana opettajien asema näyttikin siltä, että opettajat edustavat universaalia Tietoa, omassa opettamisessani suurin haaste on olla jatkuvasti tietoinen siitä, että kaikki mitä opetan, on paljolti omaa henkilökohtaista valintaani. Joku toinen opettaisi samoja aiheita käyttäen eri esimerkkejä, painottaen ja rajaten asioita eri tavoin. Koen opettamisen henkilökohtaisena asiana, joka herättää usein erilaisia tunteita. Hyvänä päivänä kaikki lähtee lentoon ja tuntuu, että jaan opiskelijoiden kanssa jotain hienoa yhteisen asian äärellä. Huonompana päivänä tilanne on toisenlainen, oma tai opiskelijoiden matalalento tarttuu kaikkiin ja laahaudumme vaivalloisesti loputtomalta tuntuvat tunnit koko ajan kelloa katsellen.

Olen käyttänyt esityksissäni usein henkilökohtaista materiaalia, kertonut perhesuhteistani tai lukenut kirjoittamani rakkausrunon ääneen. Kun olen riisuuntunut tai itkenyt, en ole ujostellut.

Opettamiseen liittyy erityyppinen ajatus henkilökohtaisuudesta. Suora kohtaaminen on aina henkilökohtaista, mutta opettaja ei puhu sydänsuruistaan tai sydäniloistaan. Saatan kertoa henkilökohtaisia esimerkkejä, mutta olen hyvin tietoinen, että niillä on rajansa. Opettajana minua ujostuttaa useinkin.

Parasta opettamisessa on se, kun tunnelma luokassa hetkeksi tiivistyy ja näen opiskelijoiden keskittyvän: saatan nähdä, kun oivallus syntyy.

Minulla voi omasta mielestäni olla selkeä käsitys siitä, mitä tunteilla olen puhunut, performanssista ja politiikasta, historiasta ja nykypäivästä. Opiskelijoiden kirjoittamista työpäiväkirjoista käy ilmi, mistä kaikesta pinnan alla on myös ollut kysymys; rohkeudesta ja turhautumisesta, epävarmuudesta ja ilosta, taiteilijana olemisesta. ”Miten riemukasta tämä kaikki onkaan” yksi opiskelija kirjoitti työpäiväkirjaansa. Opettaminen on kuin esitys tässäkin mielessä, oppilaat kuten katsojat, kokevat kaikki tilanteen omalla tavallaan ja opetuksen merkitys muodostuu viimekädessä kohtaamisista ja opiskelijoiden omista lähtökohdista.

Pilvi Porkola